

تحلیل جریان‌های هنری نقاشی معاصر ازبکستان

آرزو پایدار فرد*
مه‌دی محمدزاده**

چکیده

کشور ازبکستان یکی از کشورهای مهم در عرصه فرهنگی آسیای مرکزی است که به واسطه نقاشی‌های چند هزارساله کشف شده در محوطه باستانی افراسیاب متعلق به قرن ۷ و ۸ م. و نگارگری مکتب بخارا در قرون ۱۵ و ۱۶ م. جزء کشورهای غنی از نظر هنرهای سنتی، به‌ویژه نقاشی بوده است. همین امر نگارندگان را بر آن داشت تا با فرضیه‌ای مبتنی بر وجود نشانه‌هایی از نقاشی و نگارگری با سابقه ازبکستان در نقاشی معاصر، جریان‌های هنری معاصر نقاشی این کشور را شناسایی کنند. نقاشی دوره معاصر یکی از صورت‌های هنری غالب در کشور ازبکستان است. بنابراین هدف پژوهش حاضر، شناخت و معرفی رویکردهای متفاوت در عرصه نقاشی معاصر ازبکستان است. لذا پژوهش حاضر در پی جستجوی پاسخ دو سؤال اساسی زیر است: چه جریان‌های هنری در نقاشی معاصر ازبکستان غالب هستند؟ و اینکه این منشأ جریان‌های هنری از کدام منابع و سرچشمه‌هاست؟ آنچه در این مقاله مورد مطالعه قرار گرفت ما را به وجود دو سبک در نقاشی قرن بیستم ازبکستان رساند: ۱. نقاشی معاصر با الهام از سنت‌های هنری به جای مانده، به خصوص نقاشی گذشته در ازبکستان که کاربرد عناصر سنتی و سمبولیک گویای هویت‌گرایی در این گونه آثار تحت تأثیر نقاشی‌های مکشوفه محوطه باستانی پنج‌کنت، افراسیاب و ورخشا، نقوش منسوجات و نگاره‌های موضوعی قرون گذشته ازبکستان است. ۲. نقاشی معاصر ملهم از هنر و فرهنگ روسی و اروپای شرقی و به وجود آمدن هنر آوانگارد در نقاشی قرن بیستم این کشور با رواج سبک‌های رئالیسم، امپرسیونیسم، کوبیسم و انتزاع که علاوه بر نقاشی در طراحی پوستر، تصویرسازی کتاب و در کل به جهت توسعه هنر گرافیک در ازبکستان حایز اهمیت و قابل بررسی است. پژوهش حاضر به شیوه توصیفی-تحلیلی به انجام رسیده و در بخش‌هایی از آن بنا به ضرورت تحقیق، مطالعات تطبیقی نیز انجام گرفته است. داده‌های این پژوهش عمدتاً به شیوه کتابخانه‌ای و نیز از طریق سایت‌های اینترنتی و مطالعات میدانی مرتبط به دست آمده‌اند.

واژگان کلیدی

هنر آسیای مرکزی، ازبکستان، نقاشی معاصر هویت‌گرا، نقاشی معاصر غرب‌گرا.

*. دانشجوی دکتری هنر اسلامی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز و عضو هیئت علمی دانشکده هنر دانشگاه بیرجند. نویسنده مسئول ۰۹۱۳۲۲۶۹۹۸۵

a.paydarfard@tabriziau.ac.ir، a_paydarfard@birjand.ac.ir

**دکتری هنر اسلامی. استادیار دانشگاه هنر اسلامی تبریز.

Mehdi_m@tabriziau.ac.ir

مقدمه

نویسنده از سنت‌های دیرین نقاشی ازبکستان و هنر معاصر این کشور، دیوارنگاره‌هایی هویت‌گرا خلق کرده است. این نقاشی‌ها که بخشی از مراسم ازدواج سغدی است، عروس و داماد را به همراه میهمانان و هدایا و با رنگ‌های درخشان نشان می‌دهد (پوگاخپکوا، ۱۳۷۲ : مقدمه)؛ (تصویر ۱). فرم طاق‌ها (استودان) الهام گرفته از سبک غربی یونانی (هلنی) است (جدول ۱-ب). احمراف در نقاشی‌های نوین خود سعی کرده است میان فرم و محتوای آثار با توجه به دنیای امروز هماهنگی ایجاد کند. ترسیم خطی پیکره‌ها، سیالی و روانی خطوط، ترسیم دقیق پوشاک و زیورآلات از ویژگی‌های نقاشی معاصر هویت‌گرا در ازبکستان است. تصویر ۲، نمونه‌ای از آثار شناخته شده احمراف بر یکی از دیوارهای شهر تاشکند است. از سنت‌های هنری گذشته ازبکستان که در نقاشی‌های محوطه افراسیاب بر لباس سفیران ایرانی و نقاشی‌های ورخشا نیز دیده می‌شود (جدول ۱-د، ک) می‌توان به دایره مروریدنشان اشاره کرد (جدول ۱-الف) که به کرات در این نقاشی دیواری استفاده شده است (جدول ۱-ج). ازبکستان در تولید پارچه و منسوجات، سابقه‌ای کهن دارد. شهرهای بخارا و زندام در تولید قالی و پارچه شهرت تاریخی داشتند. از طرف دیگر روابط بازرگانی میان سغد و ایران، بی‌شک در احیای فرهنگ ساسانی در آن نقطه مؤثر بوده است (رایس، ۱۳۷۲ : ۱۰۵ و ۱۰۳). در میان پارچه‌های ابریشمی یافت‌شده درون قبرهای چینیان (۵ تا ۸) تصویر یک حیوان درون دایره‌های مروریدنشان بافته شده، این در حالی است که در منسوجات ساسانی، طرح دایره مروریدنشان، حیوانات جفت هستند (نهادی، ۱۳۸۹ : ۵۴-۵۵)؛ (جدول ۱-ک). آنچه در نقاشی‌های دیواری معاصر ازبکستان بسیار به چشم می‌خورد، علاوه بر کاربرد محدود طیف خاصی از رنگ‌ها، توجه به زنان و پوشاک سنتی آنان و صنایع دستی

در قرن بیستم روس‌ها به سرعت در حیات فرهنگی بومی آسیای میانه تأثیر گذاشتند، تاشکند، بخارا و سمرقند به مراکز جدید بازرگانی صنعتی تبدیل شد و به تدریج با ترجمه ادبیات روسی به زبان ازبکی، فرهنگ روسی در ازبکستان ریشه دواند (بلینتسکی، ۱۳۷۰ : ۷۱-۷۰). سوالات پژوهش حاضر به چگونگی تأثیرپذیری نقاشی قرن بیستم ازبکستان از سنت‌های هنری گذشته و چگونگی شکل‌گیری نقاشی غرب‌گرا در ازبکستان می‌پردازد.

نقاشی قرن بیستم ازبکستان در قالب دو جریان هنری قابل بررسی است از یک طرف «نقاشی هویت‌گرا» که در طی آن نگارگری تحت تأثیر هنر جدید قرار گرفته و به شکل کاربردی در هنرهای دیگر چون طراحی مد، پوشاک بانوان و نقاشی دیواری مطرح شده، اما همچنان گیرایی خاص خود را داشته و تا حدی ساده‌کردن کلی قواعد کهن‌تر و کاربرد رنگ‌های خالص از ویژگی‌های آن است (بینیون، ۱۳۷۸ : ۲۸۲). از طرف دیگر «نقاشی غرب‌گرا» که با توسعه مراکز آموزش هنرهای زیبا در کشور ازبکستان، تحت تأثیر نقاشان روسیه و همچنین سبک‌های هنری نقاشی غرب در این کشور توسعه یافته است (www.advantour.com).

پیشینه تحقیق

درباره نقاشی قرون گذشته ازبکستان به واسطه نگارگری مکتب بخارا، منابع مکتوب قابل توجهی می‌توان یافت. اما در مورد نقاشی معاصر ازبکستان تنها دو کتاب هنر در آسیای مرکزی، نوشته گالینا پگاخپکوا و کتاب هنرهای اسلامی آسیای مرکزی تا دوره اسلامی، نوشته تالبوت رایس منابع مفیدی‌اند که در بخش کوتاهی از این دو کتاب به نقاشی قرون ۱۹ و ۲۰ ازبکستان اشاره شده است. درباره هنرمندان نقاش معاصر این کشور و سبک‌های نقاشی آنان تنها سایت‌های اینترنتی به صورت پراکنده و سایت موزه ساویتسکی در پیشبرد مقاله مفید بوده است.

نقاشی هویت‌گرا

گروهی از نقاشی‌های معاصر ازبکستان ملهم از سنت‌های تصویری پیشین این کشور است. منبع این الهام از دیوارنگاری‌های باستانی، نقوش دست‌بافته‌ها و منسوجات تا نگارگری بخارا گسترده است. در این گروه از نقاشی‌ها که در قالب نگارگری کتب، نمایشگاه‌های آزاد هنری و دیوارنگاری‌های معاصر مطرح است، ریشه‌هایی از نقاشی سغدی، تمثال‌های چینی، مجسمه‌های بودایی و هنر ساسانی دیده می‌شود که منشأ این تأثیر در بررسی جزییات نقاشی‌های محوطه تاریخی افراسیاب و پنج‌کنت با موضوعاتی چون «دیدار سفیران» و «مراسم ازدواج سغدی» قابل دستیابی است. «چنگیز احمراف» یکی از نقاشان معاصر ازبکستان، سردمدار این جریان است. او با تلفیقی

تصویر ۱. مراسم ازدواج سغدی، ۱۹۶۷م، هنرمند ج. احمراف، قسمتی از نقاشی دیواری چایخانه کارخانه کابل‌سازی تاشکند. مأخذ: پوگاخپکوا، ۱۳۷۲، مقدمه کتاب. Fig.1. Sogdian Wedding ceremony, 1967, artist J. Ahmarof, Part of the teahouse mural painting of Tashkent cable factory. Source: Pugachenkova, 1993. Introduction.

دیواری تکرار شده است (جدول ۱-ل) در آثار هنری سده‌های ۱۵ و ۱۶ م. ازبکستان به شکل حلقه‌های دایره‌شکل یا همان تزیینات مرصع‌نشان، کاربرد داشته است (جدول ۱-ی). در این گروه نقاشی‌های سنتی معاصر ازبکستان، نمایش پوشاک سنتی مردم ازبکستان به‌ویژه زنان از اهمیت ویژه برخوردار است. زن، همواره در ازبکستان به واسطه نقش مادری، ستوده شده و وجود دو مجسمه معروف «مادر داغ‌دیده» و دیگری «مام وطن» در میادین شهر تاشکند نشان‌گر تداوم این سنت است (چرمی، ۱۳۷۵: ۱۳۵). هر ساله نمایشگاه‌ها و جشنواره‌های پوشاک سنتی و لباس‌های مد زنان ملهم از الگوهای سنتی پوشاک ازبکستان، در آسیا و سراسر دنیا برگزار می‌شود. در بخشی از نقاشی معاصر هویت‌گرا در ازبکستان، نقش پوشاک بانوان چشمگیر است (جدول ۱-الف، ب، ج). نقش کلاه، شال‌سوزنی، پیراهن‌های بلند، روسری ملی زنان ازبک، نیمچه (کت‌زنان)، لباس خاتون (مخصوص زنان متأهل)، کت و شلوار مردان ازبک (تیک‌کولیک و تیک‌اشتون)، جبه (قبای مردان)؛ (راشد، ۱۳۸۹: ۷۰-۶۸) و نیز تزیینات «سوزن‌دوزی» این پوشاک و صنایع‌دستی دیگر در بسیاری از نقاشی‌های معاصر هویت‌گرای ازبکستان، استفاده می‌شود. از جمله پوشاکی که در نقاشی‌ها به زیبایی ترسیم می‌شود کلاه مخصوص ازبکی است که «دوپی» نام دارد و نوع سنتی آن به رنگ مشکی و از پارچه‌های سیاه بافته شده و روی آن چهار فلفل به صورت قرینه با رنگ سفید سوزن‌دوزی می‌شود. در گذشته روی کلاه‌ها بال پرند سوزن‌دوزی می‌شده است زیرا طبق افسانه‌های قدیمی، پرند عامل خوشبختی است. کلاه‌های خوکند، آکپار، پرسفید نامیده شده و کلاه زنان به شکل باغ گل تزیین می‌شود (همان: ۶۷-۶۶)؛ (جدول ۱-د، ک). گل‌های پنج‌پر و شش‌پر سوزن‌دوزی‌های ازبکی نیز از نمونه‌های پرکاربرد در نقاشی‌های معاصر هویت‌گراست (جدول ۱-ل). این گروه از نقاشی‌ها علاوه بر الهام از نگارگری شرقی سده‌های گذشته، از افسانه‌های غنی ازبکی نیز ملهم است که درون‌مایه‌های روان‌شناختی، ملی و طنز مردمی را در خود جای داده است (پوگاچکوا، ۱۳۷۲). هر چند اطلاعاتی درباره موضوع این نقاشی‌ها به دست نیامده اما تأثیرات فرهنگ و هنر تمدن‌هایی چون هند و چین در این نقاشی‌ها به چشم می‌خورد. در تصویر ۳ با موضوع بازی شطرنج، به ریشه‌های این بازی و ابداع آن، یعنی هند می‌رسیم. بازی شطرنج سده ۶ م. در شرق هندوستان ابداع و در زمان حکومت خسرو انوشیروان ساسانی به ایران وارد شد که در منابع پهلوی با عنوان «مادیان شطرنج» مکتوب شده است، این بازی برپایه تسخیر و احاطه شاه و همه همراهان اوست (bukharamag.com) که در افسانه‌ها ریشه دارد. در تصویری دیگر از نقاشی قرن بیستم ازبکستان تأثیر نقاشی چینی در ترسیم چهره و لباس کاملاً مشهود است (تصویر ۴). از جمله هنرمندان دیگری که در نقاشی معاصر ازبکستان فعال‌اند می‌توان از اکمل‌نور، میخاییل^۱، جولو هوچوکت (هنرمند روسی)^۲ و محمد کرموا^۳ نام برد. این نقاشان در نمایشگاه دوحه قطر سال ۲۰۱۳ جزء

جدول ۱. عناصر تصویری دیوارنگاری و نقاشی دیواری معاصر ازبکستان. مأخذ: نگارندگان.
Table 1. The image of the mural wall painting and contemporary Uzbekistan. Source: autours.

 <p>الف. (رایس، ۱۳۷۲: ۸۹) Source : Talbot, 1993: 89.</p>	
 <p>ج. جزئیات تصویر ۲ Details Fig. 2.</p>	 <p>ب. (رایس، ۱۳۷۲: ۱۰۹) Source : Talbot, 1993: 109.</p>
 <p>ک. (مانزو، ۱۳۸۰: ۷۱) Source : Manzo, 2001: 71.</p>	 <p>د. (رایس، ۱۳۷۲: ۱۰۸) .Source : Talbot, 1993 :108</p>
 <p>ی. (مانزو، ۱۳۷۲: ۱۰۸)</p>	 <p>ل. جزئیات تصویر ۲- صلیب Details Fig. 2. Cross.</p>

(آلات موسیقی) است. همچنین نشانه‌هایی در این گروه از نقاشی‌ها دیده می‌شود که ما را به سنت‌های هنری گذشته در ازبکستان می‌رساند. برای مثال طرح صلیب‌مانندی که در نقاشی

جدول ۲. تحلیل پوشاک معاصر ازبکستان. مأخذ: نگارندگان.
Table 2. Analysis of contemporary clothing Uzbekistan. Source: autours.

 <p>ب. پوشاک و مد visituzbekistan.travel Clothing and Fashion</p>	 <p>الف. پوشاک و مد visituzbekistan.travel Clothing and Fashion</p>
 <p>د. icro.ir/includes/gotopagecom Clothing and Fashion</p>	 <p>ج پوشاک و مد. visituzbekistan.travel Clothing and Fashion</p>
 <p>ل. visituzbekistan.travel</p>	 <p>ک. کلاه دویی. مأخذ: راشد، ۱۳۸۹: ۶۷ Doupi hat Source: Rashed, 2010: 67.</p>

هنرمندانی بودند که هنر سنتی را با ایجاد تنوع بصری در آثارشان به نمایش گذاشتند (katara.net)؛ (تصویر ۵).
از جمله نقاشانی که تحت تأثیر نگارگری و فلسفه شرق در ازبکستان به خلق آثار هنری پرداخته و از هنرمندان شاخص نقاشی معاصر هویت‌گرا در ازبکستان است می‌توان به «اکمل‌نور» اشاره کرد (جدول ۳). آنچه بیش از همه در آثار او دیده می‌شود استفاده از نمادهای شرقی و برانگیختن احساساتی چون عشق، امید و نورانیت است. او اعتقاد دارد چنین مفهیمی از نظر ابن‌عربی جزیی جدایی‌ناپذیر از زندگی است که باید هنرمند معاصر در آثار

تصویر ۲. نقاشی دیواری تاشکند، ج.احمروف. مأخذ: www.travellerspoint.com
Fig. 2. Mural paintings, Tashkent, J.ahmarof. Source: www.travellerspoint.com

تصویر ۳. تصویرهای مربوط به افسانه‌ها در قوم ازبک، دهه ۱۹۷۰، ت. محمدوف.
مأخذ: پوگاچیکوا، ۱۳۷۲.
Fig. 3. Image of the legends of Uzbeks, 1970s, T. mukhamedov. Source: Pugachenkova, 1993. Unnumbered page.

هویت‌گرای ازبکستان داشته‌اند (katara.net). از سال ۲۰۰۹، طی کنوانسیون یونسکو در آسیای مرکزی و با همکاری وزارت فرهنگ ازبکستان، دوسالانه بین‌المللی هنرهای سنتی و معاصر تاشکند، در کاخ «خلاقیت جوانان» و در روز تأسیس این کاخ باهدف حمایت از «توسعه‌های فرهنگی» و «میراث فرهنگی ناملموس» آغاز شد. در جشنواره «ازبکستان نوین»، که به همت گلنار کریموا برگزار می‌شود، در سال ۲۰۱۲ م. در میان هنرمندان جوان چهره‌هایی شناخته شده چون علیشیر همدمف و اریک کلمانف آثاری در نقاشی از زیبایی‌های طبیعت داشتند. سنت‌های ملی، مردمی و معماری شهری در این جشنواره دیده شد.

تصویر ۴. تصویرهای مربوط به افسانه‌ها در قوم ازبک، دهه ۱۹۷۰، ت. محمدوف. مأخذ: پوگاچنکوا، ۱۳۷۲.

Fig. 4. Image of the legends of Uzbeks, 1970s, T. mukhamedov. Source: Pugachenkova, 1993. Unnumbered page

خود آن‌ها را نمود دهد. ایشان در آثار هنرمندانی چون بوتیچلی، رافائل، گوگن، رنه ماگريت، پیترو بروگل تفحص کرده و در تکنیک اجرای نقاشی‌هایش از ماگريت و روایت ساده آثارش، از هانری ماتیس الهام گرفته است، اما خود معتقد است هنر و نگارگری شرقی تأثیر شگرفی در بینش فکری او و شکل‌گیری آثارش داشته است (advantour.com). ایشان سبک رئالیسم رمانتیک را برای آثارش برگزیده است.

از ویژگی‌های نقاشی او کاربرد رنگ‌های سنتی متأثر از نگارگری و دستبافته‌های شرقی است. در آثار این نقاش معاصر، نان، در قالب خورشید در می‌آید و نمادی است از برکت و فضل خدا که بر همه موجودات پرتو افکن شده است (جدول ۳-د، ک). انار به وفور در نقاشی‌های وی مشهود است که نمادی از باروری، خانواده و عشق است (جدول ۳-الف). سیب قرمز نمادی از شعور و آگاهی، ماهی نماد پاکی، دختران جوان نماد بهار و زیبایی است (advantour.com)؛ (جدول ۳-ب، ج).

بخشی دیگر از نقاشی هویت‌گرا در ازبکستان، نقاشی زیر لاک است که نقاشان معاصر از آن بهره می‌برند. نمونه‌هایی از بهترین این آثار در «موزه هنرهای کاربردی ازبکستان»^۴ نگهداری می‌شود (تصویر ۶). این موزه در سال ۱۹۷۷ م تحت نظر وزارت امور فرهنگی جمهوری ازبکستان تبدیل به «موزه دولتی هنرهای کاربردی» شد. در حال حاضر، نمونه‌های بسیار ارزشمند از هنرهای ازبکستان نیمه اول از قرن نوزدهم تا زمان حاضر در این موزه نگهداری می‌شود (artmuseum.uz).

نقاشی زیرلاکی ازبکستان از اواسط قرن نوزدهم میلادی با موضوعات جدیدتری غنا یافت و بر روی اشیاء کاربردی چون جعبه‌های چوبی و اشیاء سفالی کار شد. لازم به ذکر است یکی از گنجینه‌های غنی آثار نگارگری سده‌های گذشته ازبکستان، «موزه هنر نگارگری» تاشکند است که به «موزه بهزاد» شهرت داشته (visituzbekistan.travel) و در شناخت و الهام نقاشان و نگارگران معاصر ازبکستان از نگارگری سنتی حایز اهمیت است.

به همت و حمایت «گلنار کریموا» دختر رئیس جمهور ازبکستان «اسلام کریمف»، که خود در زمینه‌های شعر، موسیقی، عکاسی و نقاشی فعالیت می‌کند (gulnarakarimova.com) کشور ازبکستان از جمله کشورهای فعال در زمینه برپایی جشنواره‌ها و نمایشگاه‌های هنر سنتی و معاصر هویت‌گرا در آسیای مرکزی و حتی کشورهای اروپایی است. از جمله جشنواره‌ها و نمایشگاه‌های مهم هنری که در ازبکستان برگزار شده است می‌توان به جشنواره «خلاقیت جوانان»^۵، جشنواره هنرهای سنتی «عصر لر صداسی»^۶، نمایشگاه «کاتارا» و ... اشاره کرد. لازم به ذکر است موزه بخارا، موزه معماری و هنر، موزه دولتی هنر ازبکستان (تاشکند)، موزه دولتی هنر کاراکالپاکستان به‌نام نوکوس^۷ و بنیاد فرهنگ و هنر ازبکستان (fondculture.uz) تأثیر بسزایی در رشد نقاشی معاصر

عثمانف^{۱۳} و ... بود که در توسعهٔ مدرسه ملی طراحی ازبکستان نیز نقش مهمی داشتند (uzbekistan.org).

نقاشی غرب‌گرا

گروهی دیگر از نقاشان معاصر ازبکستان (ازبکی و روسی) تحت تأثیر فرهنگ روسی، نقاشی مدرن را در این کشور توسعه دادند که گرایش به سبک‌های نقاشی غربی در شاخه‌های رئال، امپرسیونیسم، کوبیسم، آبستره و ... است. بعد از انقلاب روسیه در سال ۱۹۱۷ میلادی سبک پیشرو یا آوانگارد^{۱۴} در هنرها و به‌ویژه نقاشی معاصر ازبکستان رشد کرد که ترکیبی از مکتب مدرن اروپایی و سنت‌های هنری شرقی بود. برخی آثار هنرمندان این سبک مورد توجه قرار نگرفت و از دیدها پنهان ماند یا ممنوع شد. شخصی بنام «ایگور ساویتسکی»^{۱۵} آثار را خریداری و نسبت به جمع‌آوری آنها اقدام کرد. اقدام ساویتسکی موجب شد آثار هنرمندان آوانگارد روسی بین سال‌های ۱۹۱۸ تا ۱۹۳۵م که در پی تنظیمات اجتماعی کمونیسم استالینی تهدید به نابودی شده بودند، دور از پایتخت اتحاد جماهیر شوروی در جمهوری خودمختار کاراکالپاکستان محافظت شود. موزهٔ ایگور ساویتسکی، دومین مجموعه بزرگ هنر آوانگارد روسی پس از موزهٔ سن پترزبورگ است و به عنوان «یکی از موزه‌های برجستهٔ جهان» معرفی شده است (savitskycollection.org). فیلمی مستند نیز با نام «ممنوع» براساس زندگی هنرمندان روسی ساکن در ازبکستان و ۴۰۰۰ اثر ممنوع هنرمندان آوانگارد ازبکستان و شخص ایگور ساویتسکی که گنجینهٔ هنر آوانگارد ازبکستان را نجات داد در سال ۲۰۱۰م. ساخته شده است که مورد انتقاد شدید روسیه قرار گرفت (en.islamtoday.net). این مجموعه بهترین مجموعه هنر آوانگارد اتحاد جماهیر شوروی است و بهترین آثار هنرمندان آوانگارد از سال ۱۹۱۸ تا ۱۹۳۵ در آن قرار گرفته است که شامل گرافیک، نقاشی، مجسمه‌سازی، منسوجات، طلا و جواهر و ... است (savitskycollection.org). دیارتان هنرهای زیبای موزهٔ ساویتسکی شامل سه بخش است: ۱. هنر آوانگارد ازبکستان از ۱۹۲۰ به بعد، ۲. هنر آوانگارد روسیه قرن ۲۰، ۳. هنر معاصر کاراکالپاکستان. آثار نقاشی بخش اول، آثاری از هنرمندانی را شامل می‌شود که در مدارس چندملیتی تحصیل کرده و روند آثار آنان از واقع‌گرایی با آثار هنرمندانی چون پ. بنکوو^{۱۶}، ز. کاوالسکی^{۱۷} به سوی آوانگارد کشیده شده است با آثاری از و. وفسمتسو^{۱۸} و ولینسکو^{۱۹}. رسیدن به این تجربه در آثار نقاشان آوانگارد معاصر ازبکستان، تحت تأثیر سنت‌های غنی معماری در این کشور، فرهنگ و هنر سنتی خودی، هنرهای تزئینی و نگارگری گذشته بوده است (savitskycollection.org). علاقه به شرق در آثار برخی هنرمندان آوانگارد ازبکستان دیده می‌شود با نشان‌دادن تفکر فلسفی، مراقبه، آفتاب شرقی و زندگی آرام بدون آشفتگی. ی. تانسیکباوف از دیگر هنرمندان آوانگارد ازبکستان است که از سنت‌های امپرسیونیسم و پست‌امپرسیونیسم

جدول ۳. آثار نقاشی اکمل نور، نقاش هویت‌گرای ازبکستان. تکنیک رنگ و روغن،

سبک رئالیسم رمانتیک. مأخذ: www.granartgallery.com

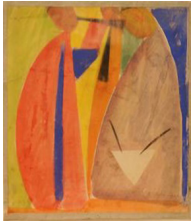

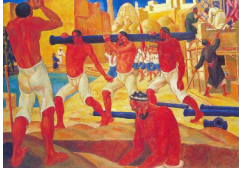

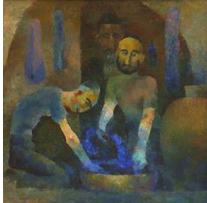

Table 3. paintings full of light, painter looking Uzbekistan identity. Oil painting, realism Romance. Source: www.granartgallery.com

 <p>الف. بدون عنوان Untitled</p>	 <p>اکمل نور Akmal Nur</p>
 <p>ج. بدون عنوان Untitled</p>	 <p>ب. بدون عنوان Untitled</p>
 <p>ک. بدون عنوان Untitled</p>	 <p>د. میل زندگی، ۲۰۰۹ م Desire to live</p>

در این دوسالانه سعید کمال اکیلف^{۲۰} گفت: «وجود این جشنواره‌های هنری به اعطای بینشی خاص به مخاطبین کمک می‌کند که بدانند هنرمند، دنیای واحد را به شیوه و حالتی خاص می‌بیند. مشکل دنیای ما جهان معاصر، ارتباطات بین فرهنگ‌هاست زیرا دیالوگ‌های فرهنگی به زبان هنر باید باعث شود ارزش فرهنگ و میراث خودی حفظ شود نه اینکه میراث فرهنگی هنری به فراموشی سپرده شود». در نمایشگاه دوحه قطر در ژوئن ۲۰۱۳ میلادی گروهی از هنرمندان ازبکی شرکت داشتند. این نمایشگاه در دو بخش هنر سنتی و معاصر هویت‌گرا ارایه شد. آثار هنرمندان پیشگام ازبکستان چون رحیم احمدف^{۲۱}، چنگیز احمرف^{۲۲}، رز کاریف^{۲۳}، کریم جانف^{۲۴}، جمال

جدول ۴. آثار نقاشان غرب گرای معاصر ازبکستان، تکنیک رنگ و روغن. مأخذ: savitskycollection.org

Table 4. West wing of contemporary painters of Uzbekistan, Oil Painting Techniques. Source: savitskycollection.org

 <p>بدون عنوان، ز. کوالسکیدون Untitled: z. Kavalsky</p>	 <p>مناره کاریا، پ. بنگوو، رنگ و روغن، ۱۱۸*۹۷ Minaret Caria, p. Bnkvv, Oil Painting Techniques</p>
 <p>ساخت جاده، نیکولا کاراخان، ۱۹۳۲ سبک رئالیسم، تکنیک رنگ و روغن، ۸۲*۲۵۰ cm Road building, Nicolas Karakhan, 1932. Source: Realism, oil painting</p>	 <p>بدون عنوان، ویلینسکو Untitled: V. Ilynskoy</p>
 <p>خشک کن درام، النا کوروای، ۷۱،۵ * ۷۲،۵ cm Dryer Drama Elena Korovay.</p>	 <p>پسر با کلاه خز، الکساندر نیکلایو، ۱۹۲۵ م، ۲۶ * ۲۵ Boy with fur hat, Alexander Nyklav</p>
 <p>بدون عنوان، پاول بنگوو، سبک امپرسیونیسم، مأخذ: artpostcards.blogspot.ae Untitled, Paul Benkov, impressionist style.</p>	 <p>بدون عنوان، نازدها کاشینا، ۱۹۲۸ Untitled, Nazhdha Kashyna,</p>
 <p>کاروان، الکساندر ولکوف، ۱۹۲۲، سبک انتزاع Caravan, Alexander Volkov, 1922, abstract style</p>	 <p>چایخانه، الکساندر ولکوف Tea House, Alexander Volkov</p>

در شیوه بیانی خود استفاده کرده، موضوعات آثار او بسیار ساده بوده و بیشتر درجات رنگی در آثار او اهمیت دارد. از دیگر هنرمندان سبک آوانگارد در ازبکستان ولکوف، نیکولا و کاراخان^{۲۰}، النا کوروای^{۲۱}، نازدها کاشینا^{۲۲} میخائیل کرزین^{۲۳}، الکساندر نیکولا یو^{۲۴} و دیوید بورلیوک هستند. پاول بنگوو (۱۹۸۹-۱۸۴۹ م.)، از چهره‌های سرشناس هنر آوانگارد ازبکستان است. از او به عنوان «پدر هنر گرافیک ازبکستان» یاد می‌شود. بنگوو تحت تأثیر نقاشی امپرسیونیسم فرانسه، آثاری در این سبک خلق کرده است. از ویژگی‌های آثار این نقاش، حس شعرگونه رنگ‌ها، استفاده معنایی از فرم و رنگ برای خلق مفاهیم است. در آثار بنگوو بازارهای سنتی بخارا، سمرقند و خیوه، آسمان فیروزه‌ای، شخصیت‌های محلی و طبیعت ازبکستان بسیار به چشم می‌خورد (artpostcards.blogspot.ae). الکساندر نیکولا یویچ ولکوف از نقاشان روسی ساکن ازبکستان (۱۹۵۷-۱۸۸۶ م.) و سبک آثار ولکوف امپرسیونیسم و انتزاع است. او تحت تأثیر نقاشانی چون کاندینسکی، ماتیس، گوگن و ون‌گوگ دست به خلق آثار هنری زد. سبک آثار نقاشی ولکوف ترکیبی از نقاشی مدرن و هنر سنتی روسیه بود. ولکوف در سال‌های ۱۹۳۴ تا ۱۹۳۶ م. به مبارزه با هنر فرمالیسم و نظام سوسیالیستی و کمونیستی در روسیه پرداخت که فعالیتش از سوی دولت ممنوع شد و به ازبکستان رفت. کاروان یکی از مشهورترین آثار ولکوف است.

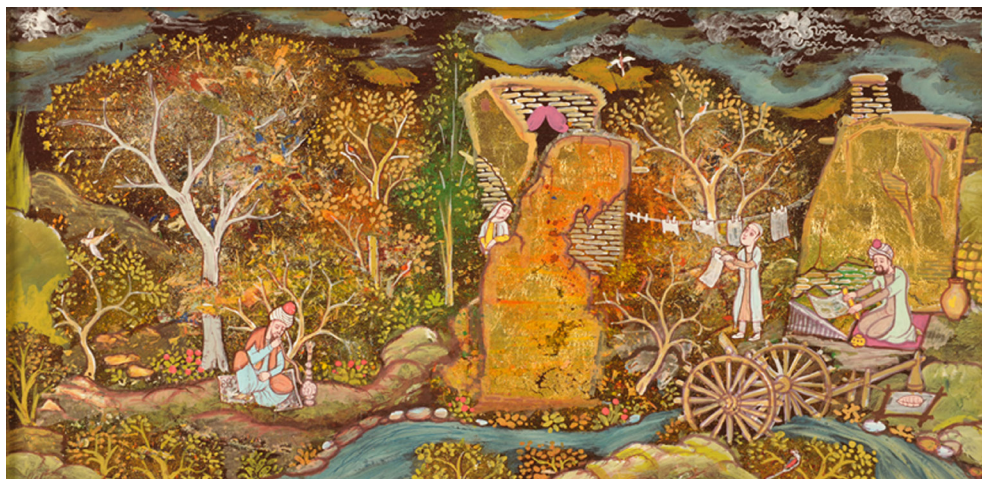
بحث

نقاشی معاصر ازبکستان همچون دیگر جریان‌های هنری معاصر رایج در اغلب کشورهای اسلامی در حوزه ادبیات دانشگاهی ایران تا حدودی ناشناخته است و آثار منتشر شده قابل‌ذکری در این رابطه در دسترس فارسی‌زبانان قرار ندارد. با توجه به پیشینه غنی دیوارنگاری و نقاشی گذشته ازبکستان، بحث هویت‌گرایی در نقاشی ازبکستان از دید پژوهشگران دور مانده و نه تنها در ایران، در سایر کشورها نیز پژوهشی جدی و منبغی مکتوب، اختصاصاً به آن نپرداخته است. همچنین نقاشی معاصر غرب‌گرای ازبکستان و غلبه فرهنگ روسی بر این کشور، پژوهش‌هایی را می‌طلبد که بخش هنری آن در مقاله آشکار شد. هنر سنتی و نگارگری گذشته ازبکستان زمینه‌ساز ایجاد جریان هویت‌گرایی در نقاشی معاصر ازبکستان شده است از طرفی دیگر تحت تأثیر نقاشی قرن نوزدهم و بیست و سبک‌های نقاشی اروپایی و فرهنگ روسیه، جریان غرب‌گرایی در نقاشی معاصر ازبکستان شکل گرفت و هنر گرافیک به رشد و بالندگی رسید. لازم به ذکر است در این جریان، سنت‌های هنر شرقی نیز تأثیرگذار بود که می‌توان گفت جریان غرب‌گرایی در نقاشی معاصر ازبکستان با نشانه‌های شرقی در آثار برخی نقاشان معاصر ازبکستان نیز تا حدودی هویت‌مند است. امید است پژوهشگران کشورمان درباره هنر منطقه آسیای مرکزی که به جهت فرهنگ و هنر با ایران، اشتراکات فراوانی دارند، نگاه عمیق‌تری داشته باشند.

تصویر ۵. نمونه‌ای از نقاشی‌های قرن بیستم ازبکستان در جشنواره کاتارا (قطر)، ۲۰۱۳. مأخذ: www.katara.net

Fig. 5. An example of the twentieth century paintings of Uzbekistan in Katara Festival (Qatar). 2013.

Source : www.katara.net

تصویر ۶. نقاشی زیرلاکی بر روی چوب، شکار یوزپلنگ، ج، کمال اف، پایه ماشه، تمپرا، وارنیش. مأخذ: www.artmuseum.uz

Fig. 6. Lacquer paintings on wood, hunting cheetahs, J. kamalof, Papier-mâché, Tempura paint, varnish. Source: www.artmuseum.uz

نتیجه‌گیری

نقاشی قرن بیستم ازبکستان با توجه به تأثیر فرهنگ روسی بر این کشور، روند تکاملی از شیوه سنتی به نقاشی مدرن را به خوبی طی کرده است. از سال ۱۹۲۰م. به بعد در ازبکستان دو جریان هنری به وجود آمد: از یک طرف هنرمندان نقاش با الهام از الگوهای سنتی به نقاشی معاصر هویت بخشیدند و از طرفی دیگر هنرمندان نقاش آوانگارد به خلق آثار پرداختند. در سبک نقاشی ملهم از سنت‌های هنری گذشته ازبکستان، در قرن بیستم نقاشی علاوه بر بوم، بیشتر به شکل کاربردی در نقاشی دیواری و نمایشگاه‌های نقاشی و مد با تأکید بر پوشاک سنتی به ویژه پوشاک بانوان مطرح شد که توجه به نقوش تزئینی لباس و منسوجات سنتی در نقاشی‌ها کاربرد یافت. همچنین در آثار نقاشان معاصر از سنت‌های هنری گذشته و نمودهای مهم تصویری منعکس شده در نقاشی‌های محوطه باستانی افراسیاب، ورخشا و پنج‌کنت در آثار خود استفاده کردند که در بررسی‌های انجام شده بر روی این گروه از نقاشی‌های هویت‌گرا، بسیاری از نقش‌مایه‌های تصویری در هنر ساسانی، هندی، نقاشی چینی، تمثال‌های بودایی است. در گروه دیگری از نقاشی‌های هویت‌گرا توجه به نقاشی‌های زیرلاکی سنتی با همان محتوا و موضوعات دیده می‌شود که فرضیه مقاله حاضر مبنی بر نشانه‌هایی از نقاشی و نگارگری با سابقه ازبکستان در نقاشی معاصر را اثبات می‌کند. در گروه نقاشی‌های آوانگارد قرن بیستم، هنرمندان نقاش که بخشی از آنها نقاشان روسی ساکن ازبکستان‌اند و در آکادمی‌های هنری غربی تحصیل کرده‌اند، تحت تأثیر فرهنگ سوسیالیستی حاکم بر روسیه و سبک‌های نقاشی غربی آثاری خلق کردند که مهم‌ترین سبک‌های نقاشی در آثار این هنرمندان، رئالیسم، امپرسیونیسم، پست‌امپرسیونیسم و انتزاع است. لازم به ذکر است موزه ایگور ساویتسکی بی‌شک در حفظ و بقای نقاشی آوانگارد ازبکستان در قرن بیستم مؤثر بوده زیرا در این مجموعه، آثار مهم‌ترین نقاشان آوانگارد ازبکستان، روسیه و پاکستان جمع‌آوری شده است، آثاری که تا سال‌ها مورد توجه دولت قرار نگرفته و از دیدها پنهان مانده بود.

پی‌نوشت‌ها

۱. Mikhail. ۲. Julovhochokt. ۳. Mamat Karamu. ۴. Museum of applied art of Uzbekistan. ۵. در سال ۱۹۶۰، این موزه به «نمایشگاه دائمی هنرهای کاربردی ازبکستان» تغییر نام داد. ۶. Navqiron Uzbekistan. ۷. این جشنواره از سال ۲۰۰۴ به بعد هر دو سال یکبار برگزار می‌شود. ۸. asrlar sadosi. ۹. Nukus کاراکالپاک است یکی شهرهای ازبکستان. ۱۰. said Kamola Akilova. ۱۱. Rahim Akhmetov. ۱۲. Genghis Ahmrov. ۱۳. Rose chareyev. ۱۴. Xram janov. ۱۵. Jmul osmanov. ۱۶. Avant-gard. ۱۷. Savitsky (1915-1984). ۱۸. Pavel Benkov. ۱۹. Zinaida Kovalevskaya. ۲۰. Victor Ufimtsev. ۲۱. Vladimir Lysenko. ۲۲. Nikolay Karakhan. ۲۳. Elena Korovay. ۲۴. Nadezhda Kashina. ۲۵. Mikhail Kurzin. ۲۶. Alexander Nikolayev.

فهرست منابع

- بینون، لورنس و دیگران. ۱۳۷۸. *سیر تاریخ نقاشی ایرانی*. ت: محمد ایرانمنش. تهران: نشر امیرکبیر.
- پوگاخیوکوا، گالینا. ۱۳۷۲. *هنر در آسیای مرکزی*. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- چرمی، داوود. ۱۳۷۵. *ازبکستان*. تهران: چاپ و انتشارات وزارت علوم خارجه.
- راشد، محمدرضا. ۱۳۸۹. *ازبکستان*. تهران: امیرکبیر.
- رایس، تامارا تالیوت. ۱۳۷۲. *هنرهای اسلامی آسیای مرکزی تا دوره اسلامی*. ت: رقیه بهزادی. تهران: نشر تهران.
- مانزو، ژان پل. ۱۳۸۰. *هنر در آسیای مرکزی*. ت: محمد موسی هاشمی گلپایگانی. مشهد: به نشر.
- نهایندی، نسترن. ۱۳۸۹. *بررسی نقاشی سغدی (۸-۵ م) و ریشه‌های آن*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه هنر اسلامی تبریز.

Reference list

- Dehbashi, A. (2014). *India Celebrates Independence*. Available from: <http://bukharamag.com/1392.05.3776.html>. (Accessed 27 December 2014).
- Binyon, L., et al. (1999). *Persian Miniature Painting*. Tehran: Amirkabir.
- Charmi, D. (1996). *Uzbekistan*. Tehran: Secretary, Ministry of Science.
- Karimova, G. (2014). *Biography*. Available from: <http://gulnarakarimova.com>. (Accessed 21 December, 2014).
- Savitsky, I. (n.d.). *History of the Museum*. Available from <http://savitskycollection.org/history.html>. (Accessed 24 November 2014).
- Manzo, J. P. (2001). *Central Asian Art*. Translated by Gulpaygani, Mashhad, beh nashr
- Lacquer miniature and painting wood. Available from: http://www.artmuseum.uz/en/varnish_miniature.html. (Accessed 17 November 2014).
- Nahavandi, N. (2010). *Check Sogdian painting (5-8) and its roots*. M. A. thesis. University of Tabriz Islamic Art.
- Pugachenkova, G. A. (1993). *The art of central Asia*. Tehran: Nations Publications.
- Rashed, M. R. (2010). *Uzbekistan*. Tehran: Amirkabir.
- Rice, T. T. (1993). *Ancient arts of Central Asia*. Translated to Persian by Behzadi, R. Tehran: Tehran.
- The Dervish in Love. *Interview with one of the most famous artists of Uzbekistan- Akmal, Nur*. Available from: <http://www.advantour.com/uzbekistan/culture/art.htm>. (Accessed 20 December, 2014).
- *The exhibition of Uzbek Art opens in Shanghai*. Available from <http://www.visituzbekistan.travel/blog/the-exhibition-of-uzbek-art-opens-in-shanghai/>. (Accessed 18 November 2014).
- *Traditional Culture of Uzbekistan*. Available from: <http://www.katara.net/english/event/traditional-culture-of-uzbekistan>. (Accessed 21 December, 2014).
- *Uzbek arts and crafts*. Available from: http://www.discovery-uzbekistan.com/archive/2006/5_9.php. (Accessed 16 November 2014).
- *Uzbekistan: Nukus Contemporary Art Museum Survives amid Hardship*. Available from: <http://fondculture.uz> (Accessed 1 December, 2014).

Review and Analysis of Art Flows of Contemporary Uzbekistan Paintings

Arezoo Paydar Fard*
Mehdi Mohammad Zadeh**

Abstract

Uzbekistan is one of the major cultural countries in Central Asia. This country has a history of traditional arts, especially in painting, due to the discovery of Afrasiab archaeological drawings in the 7th and 8th century and Bukhara school in the 15th and 16th centuries. Contemporary art is also one of the most prevailing arts in this country. This study seeks to identify different styles of contemporary Uzbekistan paintings. Twentieth-century Russian culture and art of Uzbekistan with regard to the impact on the evolution of traditional and modern painting are also achieved. Ancient art of Uzbekistan is extremely valuable, especially in the field of painting and has had a special place in the history of Islamic art. Bukhara Miniature (Uzbek painting) are formed simultaneously with the late Timurid Herat after school thrived in the 15th and 16th centuries; Central Asia and Transoxiana, miniature painting, and so is the school. The name of the artists that have a significant impact on the Bukhara school of painting, can be "Kamal al-Din Behzad," noting that the continuation of his paintings and drawings together with local characteristics has made total of Bukhara painting. Another group of contemporary artists, including Uzbekistan, Uzbek and Russian artists influenced by modern art and culture of the Russian Communist regime in the country have developed the tendency of Western painting styles in categories such as Real, impressionism, cubism, abstract and contemporary paintings over other styles that became popular in Uzbekistan. According to the studies of this paper, two approaches to the art of the twentieth century in Uzbekistan are revealed: 1. Contemporary paintings are inspired by the paintings of artistic traditions, especially in Uzbekistan and the symbolic use of traditional elements as well as the identity of these works. 2. Contemporary paintings are inspired by the art and culture of Russia and East Europe and the creation of avant-garde art in the twentieth century paintings in poster design, book illustration and graphic art of Uzbekistan. The paintings inspired by the artistic traditions of Uzbekistan in the twentieth century that are painted in oil on canvas, are introduced in graffiti and painting exhibitions and fashion with an emphasis on traditional clothing for women. In addition, some important aspects of the image reflected in paintings by contemporary artists are influenced by discoveries in archeological Uzbekistan Afrasiab sites, and Panjakent and Varakhsha by many visual motifs of Sassanid art, Hindi, Chinese paintings and Buddhist icons. In another group of paintings, according to the identity-oriented lacquer paintings, it can be grasped that the hypothesis of the present paper is based on the signs of the historic painting to be proved in contemporary Uzbekistan painting. Research method of this paper is descriptive-analytical and in some parts of it, necessary comparative studies have been conducted. Data used in this research are gained through library research and Internet sites and field studies have been conducted as well. Notable books about Uzbekistan painting written in is not available Persian language. Given the history of Uzbekistan painting, identity-oriented discussion in contemporary painting has been is highly considered in this field. Undoubtedly the preservation and conservation of "Igor Savitsky" Museum of avant-garde art in the twentieth century in Uzbekistan has to be taken into consideration where the most important avant-garde artworks of artists of Uzbekistan, Russia and Pakistan have been collected while the government had not considered it for several years. Our researchers need to consider more serious studies in the Central Asian region due to many similarities in culture and art.

Keywords

Central Asian art, Uzbekistan, Contemporary identity-oriented Painting, Contemporary West-oriented Painting.

*. Ph.D. candidate in Islamic Art, Islamic Art University of Tabriz and Faculty member of University of Birjand. a_paydarfard@birjand.ac.ir
a_paydarfard@tabriziau.ac.ir

** Ph.D. in Islamic Art, Assistant Professor of Tabriz Islamic Art University. Mehdi_m@tabriziau.ac.ir